

Tū ana i te Kōti ā-Whānau

(Appearing in the Family Court)

He Kupu Whakataki

Ki te whai wāhi koe ki tētahi tautohetohe i te Kōti ā-Whānau mō ngā whakaritenga tiaki i tētahi tamaiti, ā, kua taka katoa ngā whakamātau ki te whakatau i te tautohetohe, me haere koe ki tētahi rongonga ōkawa i te aroaro o tētahi Tiatī o te Kōti ā-Whānau.

Mā tō mōhio ko wai rātou e āhei koe te mau mai ki te rongonga, ko wai anō ērā atu ka tae ake, ā, he aha oti ngā mea ka tūpono, e āwhina pea kia āhua iti ake tōna whakamataku. Kei tēnei puka whakamārama he pārongo mō ēnei mea me ētahi atu.

Te Rongonga Kōti ā-Whānau - he parepare whakamutunga

E whakatītina ana te Kōti ā-Whānau i ngā mātua me ngā kaitiaki kia whakaaetia ā rātou ake whakaritenga hei tiaki i ā rātou tamariki, kia whakaritea hoki ngā tautohetohe e rātou ake. Ki te mea kua tonu koe mā te Kōti tēnei tautohenga e whakarite, tuatahi ka tukuna koe tikanga noa ki te kōrero tohutohu me te hui takawaenga, hei āwhina kia riro i a koutou tō koutou ake whakataunga. Ka tirohia te tū i te aroaro o tētahi Tiatī o te Kōti ā-Whānau hei **parepare whakamutunga**, itemea kua taka katoa ngā whakamātau ki te whakatau i te raruraru.

Ahako kua tīmata kē te rongonga, e āhei ana ngā mātua, ērā atu kaiwhaiwāhi rānei, te tae ki tētahi whakaaetanga i tētahi wā i mua i te meatanga a te Tiatī i tōna whakatau mō tēnei take. Ki te pēnei rātou, ā, ka kōrero ki te Tiatī, tērā te rongonga ka whakamutua.

Te tono mā tētahi Tiatī e whakatau

He hīkoi taumaha te mau i tō tautohetohe ki te rongonga o te Kōti ā-Whānau, kua tēnei e whakaarohia he mea māmā noa. He rerekē tēnei mea i te hui takawaenga, e whakamātau ai tētahi Tiatī, kaitakawaenga tautōhito rānei, te āwhina kia whakaritea e kōrua ko tō hoa tāwhai ake ō kōrua raruraru. I te rongonga ōkawa o te Kōti, ko te Tiatī e mea ana i ngā whakatau.

E kore te Tiatī e whakaaro ki tētahi taha i waenganui i ngā pakeke. E mārama ana te ture ko te oranga me ngā painga o te tamaiti te mea tuatahi, te mea nui hei whakaarohanga mō te Tiatī ina whakatau ana i tētahi take.

Ina oti i te Tiatī tāna whakatau, me whāia e ngā taha e rua. E whakatakototia ana te whakatau a te Kōti i ngā mea me tūpono rawa. Kāore e taea e ngā taha e rua te mea he whakaritenga rerekē mō ngā take kua oti i te whakatau te whakarite. Nō muri mai ka taea e te Kōti te whakatau kia whakarerekētia, kia whakakāhoretia rānei te whakatau ina tonu ngā taha e rua kia pērā.

Kia hia rawa ō haerenga koe ki te Kōti?

Tērā e tika kia kotahi, neke atu ranēi, ō tūnga i te aroaro o te Kōti i mua i te rongonga matua o te Kōti.

Hei tauira, tērā e tū he rongonga tōmua e āhei ai te Tiati te whakarite he whakatau wā poto. He whakatau wā poto tēnei e whakatau ana mā wai te tamaiti e tiaki ia rā, ia rā, mā wai anō e whakapā ki a ia taea rā anō te rongonga matua o te Kōti.

I ētahi wā me anga te Tiati ki te whakatau i ētahi pātai e pā ana ki te tikanga o te Kōti - hei tauira, hei āwhea te rongonga matua tū ai. Tērā e tika, tērā rānei kāore, kia tae ki te Kōti ngā taha e rua me ō rātou rōia ina whakatau ai te Tiati i ēnei pātai.

Ka pēhea ki te matakū koe mō tō haumarutanga i a koe i te Kōti?

Ka meinga e ngā kaimahi o te Kōti ētahi whakaritenga e noho haumarū ai koe i te Kōti. Kei roto pea i tēnei ko te titiro kia kua kōrua ko tērā atu tangata e tatari tahi i te rūma kotahi.

Ki te mea he āwangawanga āu me kōrero ki tō rōia, ki te Kairuruku o te Kōti ā-Whānau rānei, ki te kātīpa Rēhita o te Kōti e whakahaere ana i tō take, ki tētahi atu rānei o te Kōti ā-Whānau i mua i te rongonga.

Me mau rawa te tamaiti ki te Kōti?

Kāore te tamaiti e haere ki te rongonga o te Kōti ā-Whānau. He mea pai te kimi tangata hei tiaki i te tamaiti ina haere koe ki te Kōti, kāore hoki te Kōti e hoatu he atawhainga-tamaiti.

Kei reira anō he tūranga waka?

Kāore te Kōti e whakarato i te tūranga waka. Māu anō e whakarite tūranga waka mōu.

Ko wai ka tae ake

E wātea ana rānei te Kōti ki te iwi whānui?

Kāore. Kāore e āhei tetahi tangata noa te tae ake, hei tauira, kāore e pērā i ngā take o te Kōti taihara.

Ko wai mā ka āhei te tae ake ki te Kōti?

Ka āhei ēnei tāngata te haere ki te Kōti ina rongohia ana he rongonga i te Kōti ā-Whānau -

- te Tiati
- te Kairēhita, tētahi kātīpa matua o te Kōti e tū ana i te Kōti ā-Whānau
- he kaiāwhina a te Tiati, he kaituhi-pūrongo rānei, engari rawa ia e rēkoatia ana te rongonga
- ngā mātua, ētahi atu kaiwhaiwāhi rānei, me ō rātou rōia
- te rōia mō te tamaiti
- tētahi rōia kua whakatūria hei āwhina mō te Kōti
- tētahi kaikōrero ahurea e kōrero ana ki te Kōti i taua wā
- tētahi kaiwhakaatu e homai ana he taunakitanga i taua wā

- tētahi i haere ki ngā wā kōrero tohutohu me ngā hui takawaenga, i tū ki mua, hei kaitautoko mō tētahi taha - hei tauira, he tahu hou, he mema whānau rānei
- ētahi atu kaitautoko mō ngā taha e rua, mēnā kua whakaaetia e te Tiatī
- ētahi kaipūrongo rongō kōrero
- tētahi atu kei a ia te whakaae a te Tiatī.

E āhei ana te Tiatī te pana i ngā tāngata katoa i te Kōti, hāunga ia ngā kaiwhaiwāhi me ō rātou rōia.

E haere te tamaiti ki te rongonga?

Kāo, kāore te tamaiti e haere ki te rongonga.

Ka taea rānei te mau atu he kaitautoko hei hoa mōu i te Kōti?

I ngā take i raro i te Ture Tiaki Tamariki, mehemea i a koe he kaitautoko i ngā wā kōrero tohutohu, ngā hui takawaenga rānei i tū ki mua, e āhei ana kōrua tahi te haere ki te Kōti. Ka tukuna e te Kōti he pānui ā-tuhi ki taua tangata i mua i te rongonga, e kī atu ana hei āwhea, ā, ki whea anō te rongonga o te Kōti. Me kōrero taua kaitautoko i mua i tētahi rā kua whakaritea, mehemea e hiahia ana ia te haere tahi me koe ki te rongonga.

Ka taea anō tētahi atu e tuku ana te Tiatī. Kāore e taea e te Tiatī te aukati i tētahi tangata i te Kōti i tō taha ki te kore tōna take pai.

I ētahi atu take ka taea e koe tētahi kaitautoko ki te tukuna tēnā e te Tiatī.

Ka taea hoki e tērā taha te mau atu he kaitautoko?

Āe. Pēnā me koe. I ngā take i raro i te Ture Tiaki Tamariki, mehemea i haere kōrua tahi ki ngā wā kōrero tohutohu, ngā hui takawaenga rānei, otirā he kaitautoko ō kōrua i reira, e āhei ana kōrua te mau mai i a rātou ki te Kōti. Ka taea anō e kōrua tahi tētahi atu e tuku ana te Tiatī.

I ētahi atu take ka taea e koe tētahi kaitautoko ki te tukuna tēnā e te Tiatī.

Ka pēhea ki te kore koe e pīrangī kia tae ake tētahi o ngā kaitautoko o tērā taha?

I mua i te rongonga ka kōrerotia ki a koe mehemea ka tae ki te rongonga anō tētahi i haere hei kaitautoko mō tērā taha ki ngā wā kōrero tohutohu me ngā hui takawaenga. Ka whai wāhi anō koe ki te whakaepaepa ki tōna taenga atu. Ki te pēnei koe, ka whakaarohia e te Tiatī ō take whakaepaepa, ā, ka whakatau mehemea rānei kia noho tonu rātou.

Ka whai wā anō koe ki te whakaepaepa ki te tono tērā taha kia whakaae te Tiatī kia tukuna tētahi atu kaitautoko kia tae atu ki te rongonga.

Ka taea e tētahi hoa te āwhina i a koe ki te kore tō rōia?

Ki te kore tō rōia, ka taea e koe te tono ki te Kōti kia tukuna tētahi atu ki te rongonga hei āwhina mōu ki tōu take - hei tauira, he hoa tata, he whanaunga rānei. Ka huaina tēnei tangata he **kaiāwhina reimana** (i ētahi wā ka karangatia he "Hoa McKenzie"). Me whakakī e kōrua ko tōu hoa reimana ētahi puka whakakī motuhake.

Kia mahara hoki, ki te kore koe e āhei te utu he rōia, tērā koe e āhei mā te āwhina ā-ture.

Ki te mea kua riro te whakaae a te Tiati mō tētahi kaitautoko, mahue ia he kaiāwhina reimana, ki te haere ki te kōti i tō taha, kāore taua kaitautoko e āhei te āwhina i a koe me tōu take. Hei hoatu tautoko kare ā-roto noa ia ki a koe.

Ka taea e te hunga pāpāho te pāho i ō kōrua ingoa, ō kōrua kōrero taipitopito rānei?

Kāore. Hei te rongonga pea ētahi kaipāpāho rongō kōrero, engari kāore rātou e whaimana ki te pāpāho i ētahi ingoa, i ētahi pārongo rānei e taea ai tētahi o ēnei te tautuhi atu -

- te tamaiti
- ngā mātua, ētahi atu kaiwhaiwāhi rānei
- ētahi atu e whai wāhi ana ki tēnei take, pēnei i te hunga kaitautoko
- he kaiwhakaatu
- he kaikōrero mō ngā take ahurea.

Ki te hiahia te hunga pāpāho te papāho i ngā ingoa, i ngā taipitopito whakamōhio rānei, me whiwhi i a rātou te whakaae a te Tiati.

Ka taea he pūrongo te tā ki ngā pukapuka ngaio, pukapuka hangarau rānei, te tohatoha rānei i waenganui i ngā tāngata he whakaaro ngaio tō rātou ki tēnei take, engari ia te tā ki te pūrongo ngā ingoa o ngā kaiwhaiwāhi, o te tamaiti rānei.

Ka pānuitia hoki ētahi whakataua a te Kōti ā-Whānau i te paetukutuku o te Kōti (www.justice.govt.nz/family), heoi ka tangohia ngā ingoa kia kua e mōhiotia ngā tāngata i whai wāhi. Ko te whakawā ko te whakataua ā-tuhi tēnā o tētahi Tiati mō tētahi take - kei roto nei anō ngā whakaaro o te Tiati, ā, i ētahi wā, he matapakitanga o te ture e pā ana ki taua take.

Me kite rawa koe i tērā atu tangata?

Ko te tikanga ka tae tahi ai ki te kōti ngā mātua e rua, ngā taha e rua rānei. Heoi anō, ka taea he rūma tatari rerekē te whakarite hei whakamahi i mua i te rongonga. Me kōrero rawa ki tō rōia mēnā koe kei te āwangawanga mō tēnei.

Ngā mea ka tūpono i te rongonga

He tino rerekē te rongonga Kōti ā-Whānau i te haere ki te hui takawaenga. Pērā i ētahi atu rongonga Kōti ōkawa, kei te Tiati o te Kōti ā-Whānau te mana ki te whakataua he aha ka tūpono i te kōti, ki te whakatakoto hoki he whakataua whakamutunga mō tēnei take. Ina tuku te Tiati i tana whakataua whakamutunga mō te take, me whakatutuki taua whakataua.

Ko ētahi ture o te Kōti ā-Whānau mō ngā mea pēnei i te taunaki me te tukanga he rerekē ki tā ētahi atu Kōti. Ka taea e te Kōti ā-Whānau te tango i ētahi pārongo hei taunaki, tērā anō pea e āhua iti iho te ōkawa o te tukanga. Heoi anō, me tū te katoa ina tomo ki te Kōti, ina wehe atu rānei te Tiati.

Ki whea koe noho ai?

Noho ai tēnā taha tēnā taha ki te taha o tōna rōia. Ko ētahi atu tāngata i te kōti me noho ki muri atu, ahakoa ka āhei he kaitautoko te noho ki te taha o tētahi matua, kaiwhaiwāhi atu rānei ina tuku te Tiatī kia pēnā.

Ka whai wā anō ngā taha e rua ki te kōrero, otirā, hei āwhea tēnei?

Ki te mea ko koe tētahi taha, ā he rōia anō tōu, ko te tikanga mā tō rōia te nuinga o ngā kōrero. Engari tērā he wā o te rongonga ka hiahiatia māu tonu e hoatu taunaki, e whakautu hoki i ngā pātai a te rōia mō tērā taha, a te rōia mō te tamaiti, a te Tiatī rānei.

Ki te pīrangī koe te kōrero ki tō rōia i waenganui o te rongonga, me hoatu ki a ia he tuhinga waiho ia te kōhumuhumu, me tatari rānei kia whaiwā koe ki te kōrero ki a ia.

Ki te kore tō rōia, māu tonu tō take e whakapuaki, māu anō ngā kōrero katoa.

Ki te kore koe e whakaae ki tētahi mea kua kōrerotia, kāore koe e āhei te inaki. Anō, me tuhia he tuhinga ki tō rōia, me tatari rānei kia whaiwā koe ki te kōrero ki a ia. Ki te kore tō rōia, me tuhi tuhinga koe ki a koe anō kia mahara koe ki te whakaara i tēnei take me te Tiatī ina whaiwā anō koe ki te kōrero.

Ka whaiwā anō ētahi atu ki te kōrero?

Mehemea ehara koe i te kaiwhaiwāhi ki te take, hei tauira, engari he kaitautoko koe, me nohopuku koe i waenganui i te rongonga.

Me karanga pēhea e koe te Tiatī?

Me karanga e koe te Tiatī "Tō Hōnore", "E te Tiatī" rānei.

Ka tīmata pēhea ai te rongonga?

Ko te tikanga ka tīmata te rongonga me ngā rōia e whakataki ana i a rātou ake, i te tangata anō e tū ana rātou hei māngai. Ka whakatakina anō e rātou tētahi tangata kua tae mai ki te rongonga hei kaitautoko, ā, ka tonu whakaaetanga i te Tiatī kia noho mai taua tangata.

Hei reira ka whakapuakina e tēnā taha, e tēnā taha tōna take ki te Tiatī.

Ko wai te mea ka whakapuaki tuatahi i tōna take?

Ko te tangata nāna te Kōti i tonu hei whakarite i tēnei tautohetohe e karangatia nei **ko te kaitono**, ā, ko ia tēnā e whakapuaki tuatahi i tōna take. Kātahi ko tērā atu, **te kaiwhakautu**, ka whakapuakina ko tōna.

Ka whakapuakina pēhea ai tōna take e tēnā, e tēnā?

Ko te tikanga ka kōrero te rōia o te kaitono mō tōna take, nā ka tonu ki te kaitono kia homai ōna taunaki.

I te nuinga o ngā take pēnei kei roto ēnei taunaki i ngā tauākī ā-tuhi i hoatu ki te Kōti, ki tērā taha anō hoki, i mua i te tīmatanga o te rongonga. Hua ai ēnei he **tuhinga oati**. Ka uia te kaitono e tōna rōia kia whakaūkia ngā kōrero kua tuhia ki tōna tuhinga oati. Tērā hoki ia e uia pea ki te āta whakamārama rawa i ētahi mea, hei tauira, ki te homai pārongo mō ngā mea kua tūpono i te wā mai i te tuhinga o te tuhinga oati.

Hei reira ka whai wā te rōia mō tērā taha me te rōia mō te tamaiti ki te uiui i te kaitono - hei tauira, kia mārama rawa ai tētahi kōrero āna, kia whakamātautia rānei tāna kōrero mehemea kei te tika, mehemea rānei ko te katoa o ngā kōrero. Hua ai tēnei he **uiuitanga**.

I muri i te uiuitanga, ka āhei te rōia mō te kaitono te ui i a ia ētahi pātai anō, engari me hāngai ēnei pātai ki ngā take i matapakitia i te uiuitanga. Hua ai tēnei wāhi o te take he **uiuitanga-anō**.

Kātahi te kaiwhakaatu kua mauria mai e te kaitono ka homai i tāna taunaki, nāwai ka uiuitia pēnātia anō.

Mutu rawa ngā kaiwhakaatu o te kaitono te homai i ā rātou kōrero taunaki, nā, tēnei te wā o te kaiwhakautu ki te whakapuaki i tōna take, me te kaiwhakautu anō ka homai i ana taunaki tuatahi.

Oti ai i te kaitono me te kaiwhakautu ō rāua take, i ētahi wā ka karangatia hoki e te rōia mō te tamaiti, e te Tiati rānei, he kaiwhakaatu - hei tauira, he mātanga kua tonoa e te Kōti kia takaina he pūrongo mō ētahi āhuatanga o te tautohetohe. Ki te heipū tēnei, e āhei ana ngā rōia mō ngā kaiwhaiwāhi te uiui i ēnei kaiwhakaatu.

He aha oti te tāpaetanga?

Ina oti katoa ngā taunaki te homai, ka pātai te Tiati i ngā rōia mehemea he kōrero ā rātou mō te ture e pā ana ki ngā mea e tautohetohetia ana, ā, he pēhea te ture e tautoko pea i te take o tōna kiritaki. Hua ai ēnei he **tāpaetanga**.

Whakatau mea kau ake tonu tēnei take e te Tiati?

I ētahi wā ka mea ai he whakatau e te Tiati i te mutunga o te rongonga. Engari, ko te tikanga ka pīrangi ia kia whai wā ki te whakaaroaro i ngā taunaki me ngā tono i mua i tāna whakatau i te take. Ki te hiahia te Tiati kia pēnei, hei te mutunga o te rongonga ka mea ia kei te puritia e ia tāna whakatau. Ina pēnei, ka whakapā atu te Kōti ā-Whānau ki tō rōia ina whakatakotoria e te Tiati tōna whakatau. Ko te roa mō tēnei kei te Tiati, engari ka homai i te nuinga o ngā whakatau i roto i te toru marama o muri o te rongonga.

Ki te kore te kaitono, te kaiwhakautu rānei e pai ki te whakatau a te Tiati, ka taea e ia te tono pīra ki te Kōti Matua. I ngā take i raro i te Ture Tiaki Tamariki, ka taea hoki e te tamaiti te whakatakoto pīra.

Ka pēhea ki te whakatau koutou ki te whakaae?

I ngā wā katoa i mua i te whakatau whakamutunga a te Tiati, ka taea e kōrua ko tērā atu te whakaae kia whakamutua te mahi a te Kōti, te tae hoki ki tētahi whakaaetanga hāunga te Kōti. Ahakoa kua takoto kē he rā mō te rongonga i te Kōti, kua tīmata kē rānei te rongonga, e wātea ana kōrua te whakarite whakaaetanga e pai ana kōrua tahi.

Ka hia pea te roa o te rongonga?

Me kōrero koe ki tō rōia, ki te Kōti ā-Whānau rānei, nōtemea hei runga tonu tēnei i te momo o te rongonga.

Kei te pīrangī ki ētahi kōrero anō, kōrero tohutohu rānei?

Mō ētahi atu pārongo, tohutohu rānei, tirohia te paetukutuku a te Kōti ā-Whānau (www.justice.govt.nz/family), whakapā rānei ki tētahi rōia ā-whānau (www.familylaw.org.nz), he pokapū ture ā-hapori, te tari tūtata rānei o te Kōti ā-Whānau.

Te āwhina ā-Ture

Ko te tangata e pīrangī ana ki tētahi rōia engari tē taea te utu, tērā ia e tika kia whiwhi ki te **āwhina ā-ture**. Tēnei te utunga a te Kāwanatanga i tētahi wāhi, te katoa rānei o ngā utu rōia (i ētahi wā tērā e hiahiaatia kia whakahokia e koe he wāhi, te katoa rānei).

Ka taea e koe te whiwhi pārongo mō te āwhina ā-ture mā te -

- whakapā atu ki te tari o te Pokapū Ratonga ā-Ture o te wā kāinga (tirohia ngā whārangi kikorangi a te Kāwanatanga kei mua o te puka nama waea)
- haere ki te paetukutuku a te Pokapū Ratonga ā-Ture, ki www.lsa.govt.nz,
- haere rānei ki te kite i tētahi rōia me te matapakitahi i te āwhina ā-ture me ia.

E wātea ana te āwhina ā-ture mō ngā take Kōti ā-Whānau katoa, hāunga ia te whakakāhoretanga o te mārenatanga (whakarereanga).

www.justice.govt.nz/family
Nga Kōti 011
Whiringa-ā-rangi 06